

МАТИЈА БЕЋКОВИЋ

О КРУШКА

Људи
све мање
говоре,
све више
ћуте и слушају
што гласнију
музику.
Још нисте
ни почели,
а знају и шта
ћете рећи
и како ћете
завршити.
Поред свега
тога,
преовлађује
мишљење да
ће умрети
све уметности,
а преживети
поезија. Поезија
није никаква
тајна, него је
тајна живота
поезија.

АМА И КАМЕЊУ

Ако мало боље размислимо, схватићемо да се читавог живота саплићемо о један те исти камен. Не морамо, ако то не желимо, ни да мислимо о томе. Матија Бећковић нам је то искуство преточено у филозофију већ оставио. О дивљим крушкама и камењу, о соку који под ударцем камена испусти горка и опора дивља крушка, а само је он јестив и слadak, он који настаје из великог бола, као и поезија – поезијом нам је испричао. Савршен злочин постоји, саопштио нам је, он почиње и завршава се покушајем да убијемо оног човека у себи, онаквог какви смо могли да будемо, пре него што смо се одрекли оног што желимо, оног што волимо, оног што умемо. Да усред ере информација знамо мање о суштини него икад пре, да смо и даље више усмени него писмени, да живимо у међувремену, трагајући за пречицом до смисла, док се ћерамо и ћерамо, не постављајући себи чувено питање: “чији си ти, мали”, и прескачемо године, као да нису наше, у ћерању и без одговора – подсетио нас је још једном одговорима који следе, као најави Сајма књига у Београду, или Сајма књиге, јер постоји само једна – из које су све остале изникле.

Шта би Ваше памћење издвојило, по својем закону и поетици – као граничнике Ваше унутрашње стварности?

Шта је одредило Ваш живот?

– Човек је оно што памти, а шта ће запамтити о томе не одлучује он сам. Толике ствари за које мислимо да су важне, и да их никада нећемо заборавити, нестану с временом као да никада нису постојале, а израњају неке друге, којима тада када су се догађале нисмо придавали никакав значај. Тек касније оне нам пристижу и почињу да одређују наш живот. Тако настају и наше песме, упорност тих доживљаја и њихова зрелост траже да изађу на видало. Чини ми се да када би човек хтео да одреди свој идентитет, то би најлакше утврдио кад би поређао оно што је запамтио. А запамтио је оно што се само наметнуло по некој својој важности и логици, која нема никакве везе са било каквим важећим нормама. Потону у заборав историјски догађаји, а изрони нечија обрва. Забораве се халабука и таламбаси, а изроне и наметну се неки покрет, реч...

Не верујем да треба тражити поруку у нечијем уметничком делу, али сам прилично сигурна да својим радом уметници покушавају нешто да саопште. Каква је Ваша прича?

– Песник је у служби језика и његових закона и он треба само да уради то што језик од њега захтева, а не да му потура и подмеће своје мисли и намере, јер то са језика отпада. Није ми далека идеја да се ми не служимо језиком, него језик нама – да је песник орган језика. Већ је речено – песник је оно чиме језик дише. Уколико је песник медиј који му верније служи, утолико боље за поезију. Важна је песма, а не ми. Она има своје захтеве, законе и истине. Шта јој год ми додамо то се на њој види. Најважније је да она буде што боља, и да јој, у тренутку кад настане, песник више не треба. Утолико је то срећнија погодба.

Једном сте рекли да бисмо тек када би се уклониле речи видели колики бездан покривају. Ваша поезија је сачињена од речи и емоција, као најдубљих мисли. Како су Вас током живота и писања служиле те две пређе?

– Не постоји ништа изван језика. Где нема језика нема ни живота. Ко још није понављао неку реч све док она не изгуби смисао, а иза ње се не укаже бездан. Та рупа, тај велики зев склопљен је језиком. Да језика нема нашли бисмо се у неком бездану. Мало је текстова написано о тајни језика. Језик није ни лингвистика, ни граматика, ни комуникација, него нека друга суштина. Зашто различити народи говоре различитим језицима, зашто од једног камена почиње неки други језик у коме се иста ствар зове другачије, не може се знати. Осведочили смо се да нико није певао, сем на свом матерњем језику. Постојале су многе полиглоте и зналци, али поезије није било изван властитог језика. Како се све то поређало

и како је цео речник постао велико градилиште од кога сад неко нешто зида, то остаје тајна. Зато није случајно што је неко рекао да би онај који говори о поезији требало прво да се извини. Изгледа да више није реч само о онима који говоре о поезији, сада би већ требало да се извини свако ко било шта говори. Толико је сам говор искомпромитован. Људи све мање говоре, све више ћуте и слушају што гласнију музику. Још нисте ни почели, а знају и шта ћете рећи и како ћете завршити. Поред свега тога, преовлађује мишљење да ће умрети све уметности, а преживети поезија. Поезија није никаква тајна, него је тајна живота поезија.

Уметност би ту, ако се не варам, за Вас била и мера бола. Записали сте: “У космосу једино човек пати, а тај се неспоразум разрешава и ублажава преко уметности”. Уосталом ту је и песма о камењу и крушкама...

– Да. О томе су написане библиотеке књига и оне све тврде да је песма паметнија од песника. Не би било разлога да пишемо ако бисмо знали шта хоћемо да кажемо, могли бисмо то једноставно да саопштимо и скратимо причу. Међутим, језик више зна о нама него ми о њему. Права песма оставља песника, он јој више не треба. Само ако није сасвим успела, песник је као адвокат брани у парници која је унапред изгубљена. Све што је песник имао да каже већ је рекао, сви остали додаци: да је било више времена, да смо ово или оно могли себи да приуштимо, све се то читаоца не тиче. Он гледа само оно што има на папиру. Разуме се, читаоца можда никада није имао такву важност као у наше време. Његово разумевање је равноправно са разумевањем песника. Онолико колико има доживљаја, толики је тираж једне песме и истина о њој.

Заиста је потресан и отрехњујући Ваш став да су поезију после Другог светског рата писала ратна сирочад, јер су она једино знала тачно ко их је, када и где, каменом погодио.

– Тако постаје песник. Из тих модрица... Ко има снаге да се залети на самог себе и да вам не прича ништа друго, до о себи, јер то најбоље зна, тај је разумео, изгледа, оно што је најважније у уметности. Нажалост, много сам живота прође да покажемо како знамо оно што сви други знају, а тек се на крају усуђујемо да испричамо оно што само ми знамо, својим речима. Кад год то неко уради, увек бива награђен, јер сви знамо да то није лако.

За Душка Радовића “живот је грозница материје”. Шта је он за Вас?

– Душко је био измислио да је дечији писац да би лакше могао да буде суверен и прихваћен. Не знам да ли је он ту мисао било где записао, али знам да ми је рекао. Увек је имао своје оштре филозофске формулације. Кад је казао да је живот грозница материје, чинило ми се као да је то нека његова хемијска формула. Шта је живот то човек не зна. Јер када би знао, он би га уништио. А пошто га није створио, не може ни да га уништи. То је она тајна која није у нашој власти. Зато постоји. Зато је живот вечан. Да смо му ушли у траг, давно бисмо му доакали. На том пољу смо до сада постигли огромне резултате, али животу, ипак, нисмо могли ништа. Он тријумфује над свим нашим мислима. Понекад увече водимо некакве расправе после којих нам се чини да ујутру неће ни сванути, а кад видимо да је грануло сунце и како дува ветар, који немају појма о тој расправи, видимо и где нам је место. Живот пева своју песму не хајући за нас.

Писали сте о међувремену и о многим другим стварима. Шта бисте пре почетка овогодишњег сајма књига рекли о српским писцима? Како бисте најавили октобарске сусрете са књигом?

– Предлагао сам да се Сајам књига не зове тако, него да се зове Сајам књиге. Књига је само једна, она се једино умножава. Разумевање те једне једине рађа њене верзије. Човек који мисли на само једну књигу бива поражен када види то мноштво које никада не може савладати. Поготово када у том мноштву види и своју књигу и изгуби сваку илузију да би она могла бити уочена, да би се изборила са свим тим легијама књига. Увек узбуђује када видим оне ђаке испод Старе планине који стижу са својим учитељем на Сајам књига. Нико их није звао и нико не зна како ће да се врате. У колонама, у којим увек неко на зачељу рамље, улазе као у храм да узму учешће у том великом чину. Узбуђује ме да гледам људе како додирују књиге, прелиставају их, и мада не могу да их купе, сваку погледају, помилују и свакој се обрадују. То је живи мисао књиге и писања. Без читалаца књига је као црква без верника. Све се то најбоље види на сајмовима. Узбудљив је податак да више посетилаца има Сајам књига него Сајам аутомобила, или Сајам моде, или Сајам хране. С друге стране стално се говори о кризи књиге, крају уметности. Приметио сам чак да људи пред пуном салом радозналост говоре како књига никога не занима, и не примећују те људе који су ту, поред њих. Мислим да је врло важно то што су новине почеле да штампају књиге. Увек сам се чудило зашто толики папир који се троши за новине и силне тираже, који доспевају ко зна где, никада није искоришћен да се на

њему појаве неке класичне вредности. Јер када видите у новинама нешто што имате у књизи, у својој библиотеци, ви ћете себе ухватити како сте већ уронили да читате, али ћете много теже претражити библиотеку и пронаћи ту песму или приповетку у њој. Зато је важно да новине не буду само актуелне, него да се сете правих вредности и да повремено нешто учине за њих.

Много је једноставније зарони у прошлост и поузданим критеријумом времена извући неке потврђене вредности, али је неупоредиво теже препознати у садашњости то исто, као и то шта је, рецимо, српски писац данас. Да ли је то неко ко негује традицију, или је српски писац онај који прати и заговара савремене европске токове? Све је исто, кажу, а опет ништа није исто. Ни Француска 7 више није иста.

– Сигурно је да се нешто завршило, а оно друго се није још успоставило, није почело. Али се чини да су они који су у овим нередовним временима били деца, а сада су младићи – некако здрави. Ту је наша нада. То је победа живота о којој причамо. Прича да су писци криви за све што се догодило је немање жеље да се стварно утврди ко је крив и у чему је проблем. То је најлењи, најлакши и најнеобавезнији одговор – лак за памћење. Ко не жели да се замара и замисли, он ће то и да прихвати. Читав један свет је можда нестао, а да нисмо ни приметили. Ипак, у свом том лому, опстало је оно што је вредност. Људи се за то хватају као што се бродоломници хватају за катарке у бури, а дављеници за пену. Не знам одакле ће све долазити ти људи, али сигурно увек са неочекиваних страна, као што је и досад било.

Колико се правих сокова српске књижевности губи у преводу?

– Роберт Фрост, велики песник је казао да је поезија оно што се изгуби у преводу. Нисам чуо срећнију и тачнију формулацију. Ми смо на неки начин привилеговани зато што су велика дела светске књижевности код нас преводили велики писци, а наше књиге не преводу велики светски писци. У том смислу су наше претензије на свет више прича о нама него о свету. Ми не знамо ниједног бразилског писца, индијског, египатског... Нико се неће ни заинтересовати да сазна ко је међ свим тим светом велики писац, читава Кина је спала на два три класична имена, али бисмо зато хтели да све што се овде појави буде нешто за шта ће читав свет да се граби. То је такође битан податак о нашој психологији. Ево питајте неког, кога желите, ко је највећи белгијски писац, холандски, норвешки, дански. Људи немају појма. Али зато када се код нас појави нека књига, после три похвале, неко прича како ће добити Нобелову награду. Кад је Иво Андрић добио Нобелову награду ми смо се сви изгубили и узбудили, а он је једини био смирен. Само се молио да то што пре прође. Сећам се да је казао: "А сада је са Словенима завршено. Можда ће ову награду добити још неки Рус или Пољак..." Андрић је као дипломата знао да Шведска академија има скалачку која иде по глобусу и гледа где још није била. Знао је да његова награда значи да су се одужили Словенима, а тако је некако и било. Касније су наставили да налазе неке писце за које нико није чуо, велике писце малих народа са Карипских острва, а новине су непрестано понављале иста имена, Борхес, или неко исто тако чувен. А Борхесу је вероватно сметала слава и величина да је добије. Ипак, Нобелова награда је опстала све ове године, а када је добио један Швеђанин, мислим да му је дефинитивно присела, мислим да је морао чак и да се убије.

Шта су за Србе прави докази да су постојали?

– Народ који не ствара, који нема књижевност, нема чиме да оправда своје постојање. Не зна зашто га је Бог оставио ту где га је оставио. Наша велика народна поезија, средњовековно сликарство, наше задужбине, то је нешто што у толиком броју не постоји код других народа на хришћанском истоку...

"Рече ми један чоек" – узречичу Ваше младости, много година касније изнашли сте као формулу у коју је стао читав један свет, једно време и његова психологија. Која би то формула била адекватна за ово време?

– Тај исти склоп постоји за сва времена. Када сам загазио у тај целац нисам ни слутио да ћу у њему остати деценијама. Ту је уп-

раво било оно што није писано, него је говорено, боље рећи – шапутано. Читава та усменост постојала је писменост. Када се појавила та књига пратила је фама да је забрањена. Продавана је испод руке. У Паризу сам срео Србина који ми је дао примерак те књиге који је преписао својом руком... Књигу је, наравно, свако разумео на свој начин. Једино су сви били сагласни да је то нешто што не сме да се пише нити говори, а сада се одједном нашло штампано. Једна жена ми је рекла да "то" почне да чита, па престане, не сме, уплаши се. Она је вероватно боље од мене знала шта је "то" и којом ценом су то неки људи плаћали. Чак и за много мање од оног што је пронашла у књизи. Цела наша усмена цивилизација, која нас је сачувала, још увек није постала и писмена. Када ти рукавци језика негде уцветају, пронађу свог писца да све то стави међу корице, добијемо књиге у којима је то благо сачувано. Или добијемо оно што је урадио Петар Кочић, који је, како каже Андрић, на најлакши и најједноставнији начин написао оно што је хтео да каже. Кочић нам је оставио лик Давида Штрпца, кога сада гледамо како траје као формула егзистенције која је обележила читав један народ, његову сву филозофију и суштину постојања. Недавно сам слушао Мому Капора како прича на телевизији, а његов рефрен је био рефрен Давида Штрпца. Свака његова прича почињала је са: "Ја се не разумем у политику, не бавим се политиком. Политика је глупост која је од мене далеко". И све време је причао о политици. Приметио сам како се Давид Штрбац јавља и како је он, у ствари, једини преживео, и још увек рађа своје наследнике. То није лик на једну воду, како се могло учинити. Онда схватите да је и цео Бранко Ћопић један велики Давид Штрбац, да су готово сви велики људи и писци који су се тамо родили само потврда парадигме коју је антиципирао Кочић.

Како Ви доживљавате ово време садашње? Имамо ли ми, осим "Ђераћемо се још", и нешто друго да кажемо, или се само ћерамо, а тим ћерањем отерасмо све оне који неће да се ћерају, а осташе само они са којима се ћерамо – до бесвести и бесмисла.

– Мени се чинило да сам живео у међувремену, и да ће неко право време тек доћи. То међувреме се продужило и оно траје. Право време још нисмо имали, али не губимо наду да ће једном и оно доћи.

Знате ли да је данас Светски дан приступа информацијама? И такав постоји. Дакле, имате ли Ви неку важну информацију да саопштите свету, или овом народу?

– Што је више средстава информисања, што је више медија, што је више кућа које имају камеру, компјутере, што више свет постоје једна соба у којој неко седи за компјутером, као да све мање знамо шта се догађа. Не уочавамо праве ствари, које су се некада лакше уочавале. Не бих се зачудио да међу свим тим милионима фотографија које се појављују сваког дана, нема неког битног човека из овог времена. Испоставиће се да само њега нису сликали. Они који ће претрајати у временима која долазе, схватиће да није остало никаквог трага о њима, да је све затрпано неким ефемерним и силиконским величинама. Пре неку годину у Русији је стављена Толстојева годишњица. Толико је материјала било о Толстоју, као да никог другог нису ни сликали. Код нас сви мисле да ће неко нешто сликати, а испостави се да није сликао нико. Зато имамо само један снимак како Андрић шета, окренут леђима, Пионирским парком. И то је скоро све о Андрићу и Београду. Црњан-

ског има неколико минута на радију. А ту је био. За Десанку су, вероватно, мислили да ће живети вечно, додуше сликали су је и сликали, то јој је чак досадило, али данас опет нема фотографија. Да, чини ми се да средства информисања углавном служе да не бисмо знали о чему је реч.

"У ствари, човек ништа друго и не ради, него се целог живота саплиће о један те исти камен" – рекли сте мом колеги Милошу Јевтићу.

О који камен сте се Ви саплели?

– Кинези су рекли да се нико није саплео о планину. Увек је то камичак. Они кажу и да се човек неће саплести о исти камен још једном. Вероватно имају илузију да тих камења има толико много. А кад год се саплетете видите да других и нема. Увек је то онај исти. То је накнадна памет, а изгледа да друге памети и нема. Кад би и та накнадна постојала, било би добро, али је нисам приметио.

А камен?

– Само камен постоји. Он је вечан и о њега се сви сатиру. Има у мом селу камен који стоји насред пута. Ко се све ту није саплео, сатро, сломио. Сав је усипан од људских ногу, животињских папака, просутих товара. Нико га није склонио. Логика је: када га нису склонили наши дедови, када њима није сметао, што да га ми склањамо. Камен стоји као споменик саплитану. Све ће нас надживети, а наша прича, без тог камена, не би имала на чему да се држи.

Не поменусмо једну веома моћну реч, блиску поезији. Ону због које и гори свећа која је ту са нама – љубав.

– Синоћ сам чуо у некој емисији да је Ајнштајн својој жени писао: "Мало моје све". Тиме је и све речено.

Шта је то за шта мислите да се данас, после свих битака и бојева које смо водили – вреди борити?

– За то исто. Нема нових битака. То је све једна иста битка. Као што сам у младости записао: "За светиње који народ гине, све што више гине, светије су".

У "Инвентару тужних ствари" побројали сте и војне тајне малих народа.

– Кад смо учили предвојничку обуку, да бисмо уопште могли о нечему да говоримо и да би се предмет одржао, месецима је трајао исмејавање атомске бомбе. Како то није ништа, уз поуку да, ако дође до атомског рата ставимо руке на главу. На команду: "Авиони" на некој ливади, бацали смо се где год да смо се нашли. Они који се нису бацили, погинули су. Можда се ништа није тако страшно суочило са реалношћу као војска. То је огромна трагедија. Можда нема трагичнијих људи од наших војника који су озбиљно схватили свој посао.

Зашто су Вам све те оловке на столу?

– Стално мислим да ћу наћи ону која ће умети сама да пише.

Говорили смо о крају уметности. Стално се појављује та теза, са различитим опцијама, међутим, постоје и наше коначности, које су извесније. Јесте ли икада размишљали о томе шта бисте изговорили "да ми у белом"? Орсон Велс се као грађанин Кејн одлучио за "ружин пупољак". Шта би стало у једну такву реченицу, када би она била Ваша?

– Те реченице се мењају током живота. Имам утисак да се сам Бог побрине да човеку у том великом искушењу шапне шта да каже. Тако остају велике опорукe. У то се наддам. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимио Бранко ЈОВАНОВИЋ